

УДК: 930.1

Я. О. Потапенко

НОМО SOMATICOS ЯК ОБ'ЄКТ ІСТОРИЧНОГО ДИСКУРСУ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ ПАРАДИГМІ ДОБИ МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті досліджується специфіка осмислення тілесних феноменів у контексті утвердження постмодерністської парадигми історіописання. Особлива увага приділяється найбільш контроверсійним поглядам інтелектуалів постмодерну на соматичну проблематику.

Ключові слова: тілесність, постмодернізм, історичний дискурс, історіографія, мережеве суспільство.

Російський історик А. Соколов стверджує, що джерелом виникнення історії тіла – нового напрямку в сучасній історіографії, котрий розвивається доволі інтенсивно й динамічно, – стала філософія постмодернізму [1, с.198], що утвердила конструктивістські інтерпретації минулого, в яких жоден із соціокультурних феноменів не міг мислитися як природно даний, усталений та стабільний. Сьогодні тілесна тематика, вивчення Номо somaticos (людини тілесної) в усьому різноманітті форм і способів її самореалізації, стала однією з найбільш популярних в соціогуманітаристиці в цілому й історичній науці зокрема. Протягом ХХ ст. тіло як феномен соціокультурний в царині гуманітарних наук вивчали, здебільшого, філософи та теоретики психоаналізу, – проте від середини 1980-х рр. розпочався принципово новий етап соматичної аналітики, пов'язаний, насамперед, з усвідомленням релевантності, значущості й фундаментальності тіла як самостійного об'єкту історичного пізнання. В соціальній антропології актуалізація уваги до тіла була зумовлена рецепцією його в якості ключового об'єкту символізації та перехрестя соціально-комунікативних зв'язків. В культурній антропології тіло – насамперед, осердя ритуально-культових практик, простір діалектичної взаємодетермінованості сакрального і профанного.

Вже в 1990-х рр. інтерес до тіла з боку істориків, соціологів, антропологів набув систематичного характеру, про що свідчить публікація в 1987 р. представниками французької школи «нової історії» п'ятитомної «Історії приватного життя», видання в 2005 р. в Парижі двотомної «Історії тіла» [2, с.5], впорядкованої в 1999 р. Д. Велтоном наукової збірки «Тіло: класичні та сучасні тексти», тритомника «Фрагменти з історії людського тіла» (за редакцією М. Фехера) в 1989-1990 рр. На думку М. Фехера, історія людського тіла є «не стільки історією його репрезентацій, скільки історією способів його конструювання», що уможливує вивчення тіла саме в аспекті його історичної та проблемної визначеності [3, с.26-29].

Мета статті – розглянути варіанти репрезентації та осмислення соматичних феноменів в інтелектуальному просторі постмодерністської історіографії в умовах мережевого суспільства; запропонувати перспективні варіанти дослідження тілесності в історичній науці з урахуванням теоретико-методологічних надбань епістемологічної парадигми постмодерну.

Задекларована проблематика частково розглядалася в роботах П. Слотердейка, І. Биховской, Л. Репіної, І. Колесник, К. Колесникова, Л. Зашкільняка, В. Косяка, В. Подороги, А. Соколова, Ф. Саразіна, Д. Міхеля, Г. Кабакової, О. Гомілко, Р. Портера, проте по сьогодні цілий комплекс проблем, пов'язаних з осмисленням тілесних феноменів у історіографії та історіософії постмодерністського спрямування, залишається відкритим для подальшого наукового аналізу (котрий, за нашим переконанням, має ґрунтуватися на широкому інтердисциплінарному підході). Подібними міркуваннями, власне, й зумовлені новизна та актуальність дослідження.

Сьогодні Інтернет вже став ключовим і найбільш затребуваним комунікативним середовищем на глобальному рівні, фундаментальним інструментом організації бізнесу й важелем потужних соціально-політичних і культурних трансформацій. За словами М. Кастельса, Інтернет є одночасно «технологією свободи» й «ідеологією свободи», створює нову соціальну структуру, що базується довкола електронних мереж і потребує нових, більш демократичних, гнучких і відкритих культурних цінностей та сенсів, що лягли би в основу «нової економіки» й «нової політики». «Ми врешті-решт вільні завдяки Інтернету», адже «Інтернет є втіленням нас самих», – стверджує вчений і, водночас, попереджає: розширення «цифрової нерівності» може занурити світ у цілу низку багатоаспектних криз, прискорити винайдення нових способів панування й експлуатації, оскільки Інтернет стільки ж можливостей пропонує, скільки й проблем провокує або інтенсивно увиразнює [4, с.5-6,275].

В подібному контексті важливість історіографії як відкритого процесу «виробництва знань» і моделей самоідентифікації (індивідуальної та колективної, на всіх рівнях – етнічному, субкультурному, гендерному, соціальному тощо) суттєво зростає й динамічно переосмислюється. Мережеве суспільство, побудоване навколо комунікаційних мереж Інтернету й породжене технологічною винахідливістю та культурною відкритою творчістю, створює «особливий контекст панування та

звільнення»: «технологія свободи» іноді обертається «свободою утискувати непоінформованих» [4, с.275-276]. В розрізі подібних міркувань головним завданням фахового історика, вільного від «синдрому корпоративності» (дисциплінарної замкнутості), вважаємо здатність семантично деконструювати, демістифікувати й науково знейтралізувати маніпулятивно-заполітизовані владні дискурси, навіть найбільш витончені, «закодовані» та позірно «нейтральні».

Ефективна реалізація цього завдання можлива тільки з урахуванням теоретико-методологічних напрацювань інтелектуалів-постмодерністів, для яких головним об'єктом критики були саме владні дискурси, політичні симулякри, ідеологічно марковані «метанаративи» як символічні стратегії цілком реальних практик «імперіалістичного» (класового, расового, гендерного, національного, релігійного тощо) домінування й упокорення. Серед найбільших і найвагоміших за своїм потенціалом здобутків мережевого суспільства часто називають «особисте почуття втрати контролю, прискорення нашого життя, безкінечної гонки за невідомими цілями» [4, с.276]; появу нових форм організації суспільного спротиву несправедливим діям влади, панівним соціальним правилам та інститутам – і як наслідок, системне послаблення останніх перед стрімким наступом неформальних і децентралізованих онлайн-спільнот, локально-регіональні дії яких ведуть до все більш масштабних лавиноподібних глобальних наслідків та впливів (рух «Окупуй Уол-стріт!», «Арабська весна» 2011 р.).

Сама можливість появи згаданих протестних технологій і посиленних ними протестних рухів, на нашу думку, була ідейно підготована та світоглядно й етично обґрунтована інтелектуалами постмодернізму, насамперед, М. Фуко, Ж. Бодріаром, Р. Бартом, Ж. Батаєм, Ж. Ліотаром, Ж. Дельозом. В добу «комунікаційного хаосу в нелінійних системах світу», за словами С. Квіта, де все перебуває в процесі становлення, традиційна парадигма контролю (над виробництвом інформації, новин та «історій») втратила свій сенс і цінність у якості інструменту, спроможного утримувати стабільність системи домінування. У «вік інформації» суспільство, на думку вченого, варто розглядати «як живий організм», котрий бореться за виживання в середовищі, що постійно змінюється, адаптуючись до цього середовища та змінюючись разом з ним. Сучасні комунікаційні технології не замінюють усталені різновиди політичної комунікації, а тільки доповнюють їх [5, с.186-187]. Подібні ідеї мають дуже багато спільного з ідеями М. Фуко щодо «біополітики» й «мікрофізики влади», виглядають логічним продовженням положень концепції «влади-знання».

Цікаво зазначити, що «ідеолог» «інформаціоналістського» суспільства М. Кастельс, фактично, повторює цілий ряд засадничих для «класичного» постмодернізму тем і сюжетів, зокрема, коли говорить, що в сучасній електронно-комунікаційній системі «реальність» перебуває в полоні віртуальних образів, які не просто відображають досвід на екрані чи моніторі, а самі стають досвідом. Власне, саме це панування привабливих віртуальних образів через масову культуру дозволяє політичним елітам за їх допомогою і посередництвом утвердити в суспільстві домінуючу ідеологію, «замасковану» під розваги, гламур і «позаідеологічні» репрезентації (з метою зберегти ситуацію, коли блага, що виробляються глобально, розподіляються локально) [5, с.184-185]. Подібні міркування цілком перегукуються з концепцією «символічного обміну» та «симулякру» Ж. Бодріара, ідеями щодо системи симуляції як «неможливості соціального» й заміни «фатальних стратегій» «банальними стратегіями».

О. Гомілко, аналізуючи ставлення до тіла в постмодернізмі, приходять до висновку, що цей інтелектуальний напрямок, як і фемінізм, «роздратований» тілом і намагається «розправитися» з ним (тіло зникає під навалою слів). Тіло в постмодерні – метафора Іншого, атрибут мови, похідне від інших сутностей, щось зайве, причина турбот і непорозумінь [3, с.119].

Постмодерністська деконструкція, долаючи суперечність між тим, як тіло репрезентується культурою, і тим, яким воно є «для себе», здійснює денатуралізацію людського тіла шляхом його редукції до соціального конструкту: всяка характеристика тіла – лише продукт соціальних маніпуляцій, будь-яка потенція самотворення виключається. Тіло перетворюється на «вмістилище для втілення політичних ідеологій», які «тілесно закріплюють» культурні й соціальні інтереси; від тіла як сутності онтологічної нічого не лишається, – ці риси О. Гомілко виділяє в якості ключових ознак постмодерної рецепції соматичної проблематики [3, с.321].

Зовсім інший підхід зустрічаємо в російського дослідника Г. Тульчинського. Він стверджував, що в постмодернізмі зроблено рішучий крок в напрямку зміни системотворчого центру сучасної культури – перехід від Слова до Тіла: від інтелекту й духовності до тілесності, від вербальності до візуального образу, від раціональності до «нової архаїки», – в центрі ментальності й дискурсу виявилось тіло (плоть) [6, с.38]. Місце Слова зайняло Тіло, культура втратила логоцентризм, здобувши, натомість, тілоцентризм (за М. Золотоносим). Дуже схожу тезу висловлює й Л. Морєва: «Тілесність та ментальність ніби міняються місцями: тіло стає внутрішнім, а ментальність – зовнішнім планом «зчитуваного» змісту. Тілесність у всьому спектрі просторово візуалізованих метафор стає домінуючою справжності того, що відбувається, порятунком від «симулякризованих пустот» [6, с.47].

Увагу постмодернізму до феномену тілесності, особливо до його межових виявів (біль, смерть, торттури, рани, перверзії тощо), можна пояснити й тією обставиною, що він постає як гостра

інтелектуально-екзистенційна реакція на перехідну ситуацію в західних суспільствах 1960-1970-х рр. (реформи, протести, студентські виступи, розпад усталених соціальних структур, сексуальна революція, злам культурних і політичних стереотипів). Подібні історичні періоди характеризуються домінуванням стресогенної ламінальної ментальності, що для неї цілком природними є настрої катастрофізму, кінця світу, трагізму, тотальне пародіювання і травестування, посилена цікавість до соціальних та сексуальних девіацій, маргінальних тем, езотерики, містицизму тощо («Карнавалізація тотального досвіду через культурний тілесний низ», як зазначає Г. Тульчинський, користуючись категоріальним апаратом М. Бахтіна).

Е. Канетті (якого іноді зараховують до «предтеч» постмодерну, поряд з Ф. Ніцше та З. Фрейдом) осмислював природу влади саме через тілесні метафори й алюзії, часто використовуючи образи руки, яка хапає, пашеки, зубів, проковтування тощо. Влада утверджується через смерть (непокірних), доступ до неї отримує лише той, хто зумів вижити ціною загибелі інших, отже смерть постає в цій концепції ключовим способом здобуття панівного статусу. «Танатологія влади» у «новоархаїчній» концепції Е. Канетті – прямий наслідок абсолютизації сили безпосередньої тілесної дії, яка насправді все вирішує й легітимізує шляхом трансформації смерті у владу.

Під впливом постмодерністських концепцій, як стверджує Ф. Саразін, тіло перестає сприйматися як безумовний вихідний пункт політичних і культурних дискурсів і практик, перетворюючись, навпаки, на їх місце і об'єкт. Історія тіла в цій перспективі трансформується в політичну історію, котра має дати відповідь на ключові питання: хто породжує моделі дискурсу, що структурують рецепцію тіла? Хто вирішує, яке тіло «нормальне», а яке «неприродне», «непридатне для життя»? [7, с.10].

Звичайно, не слід забувати і про окремі вади, притаманні постмодерністській історіографії. Досить часто в текстах її представників відсутні посилання на джерела, критерії їх достовірності, чітке тлумачення окремих термінів, концептів чи категорій, – тому аргументи, висловлені в цих текстах виглядають недостатньо переконливо. Концентрація уваги на наративах, дискурсах, текстах і лінгвістичних контекстах як головних об'єктах історичного пізнання (гіпертрофований «лінгводетермінізм») підкреслює «літературний» (квазінауковий) характер праці історика, її «штучність», довільність та суб'єктивність, – отже посилює відчуття «сконструйованості», «рукотворності» історичного наративу, веде до релятивізму, агностицизму і зневіри в реальності можливості пізнання фактів минулого (не кажучи вже про т. зв. «об'єктивну істину»). Натомість постулюється уявлення про історіографію як «автобіографію суспільства», що кожним новим поколінням і кожною соціальною (етнічною) групою переписується по-своєму, невпинно трансформується в залежності від поточних потреб [8, с.48-52].

Однією з передумов появи постмодерної парадигми Ф. Анкерсміт називав ще у 1989 р. уявлення сучасної науки про інформацію, згідно з яким «власне інформації надається суттєво більше уваги, аніж самому предмету інформації» [9, с.139]. М. Фуко вважав опис «світу посередників» – історичних джерел як носіїв інформації, що є самоцінною даністю – справжнім предметом історичної науки. Одиницею наукового аналізу дискурсу для М. Фуко було висловлювання, але у просторі між висловлюванням і дискурсом сам текст як певна організуюча сутність або «органічна цілісність» залишався без належної уваги вченого [10, с.77-78].

Суттєвою вадою постмодерністської інтерпретації тіла вже традиційно вважається схильність вбачати в тілах лише (або, принаймні, насамперед) символи, метафори, об'єкти владного впливу і «дискурсивних режимів». Так, зокрема, М. Фуко розглядав тіла в історії доволі абстрактно, занадто затеоретизовано, ігноруючи гендерні, вікові або соціальні відмінності, безпосередній фізичний досвід «власників» цих тіл [1, с.199]. «Лінгвістичний поворот» в історіографії як базовий елемент епістемологічної парадигми постмодерну межово увиразнив і радикально загострив проблему «тіла як метафори» (за аналогією з гносеологічною стратегією «мова як метафора»). Зі сфери літературної критики запозичено до інтелектуального інструментарію історика положення про важливість «метафор тіла» в процесі виявлення сенсів і репрезентацій історичних і культурних феноменів.

Серед провідних тем постмодерністської історіографії – принципове розвінчання й семантичне деконструювання будь-яких ідеологій та різновидів тоталітарних практик, спрямованих не лише на психологію підданих, але і, значною мірою, на їх тілесний досвід. В цьому контексті доречно навести позицію американського історика Д. Оутрама, який наголошував на важливості практик маніпулювання тілом для утвердження тоталітарних режимів у XX ст.: «Експлуатація фізичної брутальності як засобу домінування, геноцид, що ґрунтувався на расових теоріях і фізіологічних характеристиках, політичне конструювання масової аудиторії за допомогою нескінченних демонстрацій національних лідерів, їх голосів та жестів на велелюдних публічних заходах були провідними характеристиками тієї епохи... Тіло постало ключовим засобом демонстрування публічного жесту і, водночас, головним місцем локалізації політичного контролю» [11, с.8]. Ідеї американського дослідника перегукуються з висновками тих українських та зарубіжних дослідників, які ретельно вивчали практики утвердження тоталітарних режимів та їх наслідки (соматичні, психосоматичні, ментальні, гендерні, політичні, демографічні тощо).

Розвінчання постмодернізмом «тоталітарної» та всеохопної «гламуризації» соціального буття в сучасній Західній цивілізації логічно веде до семантичної деконструкції «культу тіла» в масовій культурі, до «розкодування» і оприявлення комерційно-рекламних стратегій «товарного фетишизму», агресивне застосування яких маніпулятивно утворює «гламур» в якості ключового й тотально-домінуючого соціокультурного дискурсу (а всі можливі різновиди суспільно значимих дискурсів нейтралізує і зредуковує зведенням до «гламурних» репрезентацій і моделей нарації). В цьому розрізі варто згадати роботу Жана-Марі К'юбільє «Порногламур», в якій автор окреслює цим терміном новий домінуючий стиль сучасної масової культури, виразно зорієнтованої візуально, де сексуальне стає категорією естетичного. Попри свою кітчеву «несправжність» і «віртуальність» «порногламур», мовляв, повертає культурі стилістичну монолітність, шляхом технологізації, стандартизації, розвитку ЗМІ та відмови від жанрового мислення суттєво розширює межі тілесної та сексуальної «конфігурацій» людини [12]. Перед нами – типовий приклад полеміки з постмодернізмом, що ведеться шляхом експлуатації його ж стилістики, прагматики, метафорики й епістемології.

Звернення постмодерної історіографії до проблематики тілесності пов'язане з кардинальними змінами у способі мислення, появою нових теоретико-методологічних орієнтирів, серед яких пріоритетне місце займає конструктивістський підхід (розгляд тілесності, насамперед у її соціокультурному вимірі – через її детермінованість владними, політичними, ідеологічними, культурними, етнічними, історичними та іншими чинниками). Проте систематичне осмислення соціально-історичних вимірів тілесності, що могло б бути концептуальним підґрунтям для нових історіографічних та історіософських розробок у цій галузі, все ще не зреалізоване. Фундаментальне протистояння антагоністичних напрямків розуміння тілесності в соціогуманітаристиці – біологізму й соціологізму – залишилося невирішеним і в постмодерністській історіософії, котра, втім, виразно тяжіла до потрактування тіла людини в розрізі соціальних, символічних і комунікативних структур.

Однією з головних особливостей сучасних історичних досліджень соматичних аспектів є їх широкий міждисциплінарний характер, спроба працювати «на межі» одразу кількох дисциплінарних парадигм і стратегій. Дуже часто залучаються теоретичні і практичні напрацювання антропології, мистецтвознавства, етнографії, лінгвістики, культурології, психології, психоаналітичної теорії, критичного літературознавства та філософії, котрі апелюють до тілесних чинників.

Маємо всі підстави стверджувати, що еволюція сучасної історіографії, на яку значний відбиток наклала філософія постмодернізму, нерозривно пов'язана з апеляцією до соматичних та психосоматичних феноменів. Тілесність все більше усвідомлюється як фундаментальний чинник історичного буття людини, ключове поняття-концепт у сфері аналітичного осмислення історії людської цивілізації.

«Соматизація» політики й «політизація» тілесності в сучасному «постідеологічному» й «постполітичному» світі стимулює потребу виявлення істориками та політологами способів маніпулювання людською тілесністю в політичних та комерційних цілях. В контексті антитоталітарної й деідеологізуючої спрямованості постмодерністської парадигми важливого значення в історичних дослідженнях набуває осмислення наслідків деструктивного впливу на людську тілесність тоталітарної спадщини, спрямованої на волюнтаристське конструювання «нового тіла» пролетарія – тоталітарного «колективного тіла».

Серед пріоритетних перспективних напрямків подальших досліджень у вищезначеній проблематиці слід, на нашу думку, виділити: дослідження генези концептуалізації тілесності в процесі становлення традицій західного історіописання; визначення магістральних і маргінальних дискурсів і стратегій репрезентації тілесних явищ у історичних студіях ХХ – початку ХХІ ст.; виявлення всіх аспектів та нюансів зв'язку тілесності з соціальністю, сферою владно-політичних відносин та релігійно-культурними практиками.

Джерела та література

1. Соколов А.Б. История тела: предпосылки становления нового направления в историографии / А.Б. Соколов // Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории. – М. : ИВИ РАН. – №26. – 2009. – С.190-211.
2. Тело в русской культуре. Сборник статей / Сост. Г. Кабакова и Ф. Конт. – М. : Новое литературное обозрение, 2005. – 400 с.
3. Гомілко О.Є. Феномен тілесності : дис... на здобуття ... доктора філос. наук : 09.00.05. – К., 2006. – 420 с.
4. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / М. Кастельс. – К. : «Видавництво «Ваклер» у формі ТОВ, 2007. – 304 с.
5. Квіт С. Масові комунікації: Підручник / С. Квіт. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 206 с.
6. Тульчинський Г.Л. Слово и тело постмодернизма. От феноменологии невменяемости к метафизике свободы / Г.Л. Тульчинский // Вопросы философии. – 1999. – №10. – С.35-53.
7. Саразин Ф. Mapping the body: История тела между конструктивизмом, политикой и «опытом» / Ф. Саразин / Новое литературное обозрение. – 2005. – №71. – С.9-14.
8. Колесников К. Історіографічний постмодернізм: нова інтелектуальна історія / К. Колесников. – Ейдос. – Вип.1. – 2005. – С.47-60.
9. Ankersmit F. Historiography and Postmodernism / F. Ankersmit // History and Theory. – Vol.28. – №2. – P.137-153.

10. Приходько Я. Текст як факт соціальної комунікації (джерелознавство в системі інтелектуальної історії) / Я. Приходько // Ейдос. – Вип.1. – 2005. – С.77-82.
11. Outram D. The Body and the French Revolution: Sex, Class and Political culture / Outram D. – Yale : Yale University Press, 1989. – 197 p.
12. К'юбільє Жан-Марі. Порногламур / Жан-Марі К'юбільє. – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2009. – 176 с.

Потапенко Я. А. Homo somaticos как объект исторического дискурса в постмодернистской парадигме периода сетевого сообщества

В статье исследуется специфика осмысления телесных феноменов в контексте формирования постмодернистской парадигмы исторического повествования. Особое внимание уделяется наиболее спорным взглядам интеллектуалов постмодерна относительно соматической проблематики.

Ключевые слова: телесность, постмодернизм, исторический дискурс, историография, сетевое сообщество.

Potapenko Ya. O. Homo somaticos as the object of historical discourse in the postmodernists paradigm of period of the network society

In the article the specific of comprehension of the corporal phenomenones in the context of forming of postmodernist paradigm of historical narrative is explored. The special attention is spared to the most debatable looks of intellectual persons of postmodern in relation to somatic problems.

Keywords: corporality, postmodernism, history discourse, historiography, network society.

УДК: 930.85.001.8:94(100)

В. Г. Космина

ЄДНІСТЬ ТЕОРІЇ Й МЕТОДУ В ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ АНАЛІЗІ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

У статті розглядаються методологічні проблеми сучасних цивілізаційних досліджень. Автор акцентує увагу на принципі єдності теорії і методу як вимозі постнекласичної науки.

Ключові слова: теорія, метод, всесвітня історія, цивілізаційний аналіз.

Одним із фундаментальних принципів, на яких базується система науки, виступає єдність теорії й методу. На їхній взаємозв'язок указував академік І.Д. Ковальченко: «науковий метод являє собою теоретично обґрунтований нормативний пізнавальний засіб», теорія є «основою для вироблення методу», а метод – «засобом отримання нового знання, котре збагачує й розвиває теорію» [1, с. 40]. Говорять також, що «науковий метод – це теорія в дії» [2, с.60]. Проте їхній зв'язок є набагато складнішим і глибшим. Теорія і метод – це зовнішня і внутрішня сторони єдиного феномена, імення якому – наука. Якщо науку розглядати як соціальну систему, або систему комунікацій, а така її інтерпретація впливає з системної теорії німецького соціолога Нікласа Лумана, то буде зрозумілим, що методи визначають внутрішній зміст самої науки, а теорії – відповідне «бачення» нею її зовнішнього світу, «пізнавати» який вона й покликана. Коментуючи луманівську теорію, російський соціолог О.Ю. Антоновський пише: «Для більш «просунутої» системи комунікацій, скажімо, для соціальної системи науки, інореференцію (відкритість цієї системи) маніфестують наукові теорії, адже в них тематизуються реалії зовнішнього світу, тоді як наукові методи визначають характер перебігу наукових досліджень, а отже, й наукових комунікацій, і в цьому сенсі репрезентують самореференцію науки, її замкнутий характер» [3, с.11].

Тож наука реально можлива лише за умови єдності теорії й методу: методи тієї чи тієї галузі науки визначають характер і зміст теоретичного пізнання світу, тоді як теоретичне бачення нею невпинно змінюваного навколишнього світу, у свою чергу, зумовлює характер і зміст застосовуваних нею дослідницьких методів. Саме тому різні періоди в еволюції науки позначені використанням нею різних наборів наукових методів і відповідних наукових теорій (теоретичних «картин світу»). За цими ознаками розрізняють класичну, некласичну і постнекласичну науку. Якщо класична наука спиралась на механічну картину світу, мала за об'єкт прості системи й визнавала лише «об'єктивні» способи і засоби осягнення дійсності, некласична наука почала вивчати складні саморегулюючі системи (фізичні, біологічні, соціальні) із імовірнісним характером взаємозв'язків елементів, а тому мусила визнати особливу роль суб'єктивного чинника в методології досліджень, то об'єктом постнекласичної науки стали вже складні саморозвиткові системи, починаючи з мегасистеми Всесвіту, що можуть досліджуватися лише на основі міждисциплінарності та синергетичної епістемології [Див.: 4; 5], при визнанні культурно-історичної зумовленості й обмеженості теорій і методів самої науки.

Системне вивчення всесвітньої історії практикувалося в рамках марксистського формаційного підходу, що тяжів до методології класичної науки, а більш продуктивно – в руслі цивілізаційного